

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-нин Дээди Сөвдинин болгаш Министрлер Чөвүлелинин органы

1923 чылда
үндүрүлгөсү
1963 ч.
СЕНТЯБРЬ
26
ЧЕТВЕРГ
№ 229 (5633).
Өртээ 2 көп.

АЖААП АЛЫШКЫНЫ ДҮРГЕН ДООЗАР

Улуг Октябрын 46 чыл оюнга төлөптүг учуражыр дээш чарыш Тыванын колхозчуларынын болгаш совхозтар амылчыларынын арасында улам калыбын турар. Олар ам дүжүт ажаап алышкынын дүрген доозар, тараа, эът, сүт болгаш өскөдө продуктуларын күрүнеге дүжүр база сазар талазы-биле чурттуң мурнунга алган күндөгүлерин алдырлы-биле дүжүр дээш демиселди турар. Көзүнүн ажил-ишчилеринин амыг күженишкенин келер чылдын белик дүжүтүңү быжыг үндө-лүн тургузарыңа база уланган.

Республиканын ажил-агыйлары сентябрь 25-ке чедир тараа болгаш тараа-бобы культуруларынын 56,2 хуузун кестирип, оон 149,485 гектар шөлдүн таразын бастырган. Барынын-Хемчик, Каа-Хем, Бин-Хем районнар, дуржулга станциязы, «Барлык», «Шекпээр», «УТКА 25 чылы», «Көк-Тей» совхозтар тараа кылдызынын талазы-биле мурнал турар. Чаа дүжүттүн 2 миллион 218 муң пуд эки шынарлыг таразы күрүне шыгжамырга дүжүрүттүң. Тараа дээш демиселди мурнакчы механизаторлар кайтамчык эки үлгер-чижекте көргүзүп турар. Олар ажил-агый бурзунда он-он. Республиканын амыгы чоннары ажаап алышкынын мадырларынга чоргаарланып турар.

Чөөн-Хемчик бүдүрүлгө эргелелин «Барлык», «Шекпээр» совхозтар тараа культуруларынын кезил-дезин колдуунда тооскам, ажаап алышкында хосталган комбайннар өске амыл-агыйларга чорудуп турар. Каа-Хем районун «Тивилеге» көдө ажил-агый артелинде күсүк хову ажилдары эки организастаттыган. Ында механизаторлар техника-ны белик бүдүрүкчүлүг ачыгалап турар. Чижээ, комбайнер С. Болговский «ДВН-10» деп калбарты амыр жага-ка-биле хүн бүрдө 40—45 гектар тарааны кестирип турар. Тавычалар-ны бүдүрүп бастырган ажилда комбайнерлер К. Яковлев, В. Борбаддай, Е. Килеве олар хүнүнүн 30—35 тонна чедир тарааны бастырып турар. Ындыг белик бүдүрүкчүлүг ачыгалап турар механизаторлар Та-лдыда «Революциянын чалыбыжы», «Совет Россия», Каа-Хемде «Комму-низмче орук» колхозтарда болгаш өске-даа ажил-агыйларда өзөш өзес.

Ындыг болза-даа чамдык ажил-агыйларда болгаш республикада

Көдээ ажил-агый жылдарынын ХҮН ДЕМДЕГЛЕЛИ

Тыванын ховуларынын ажил-ишчилери Улуг Октябрын 46 чыл оюнга төлөптүг учуражыш-кынын белекчевишкан, дүжүт ажаап алышкынын күженишкенин күрүдүп турар. Тараа не-лидези-биле нады чеди чылдын алдыгы чылдаа тарылгаларга чер болгаш үрезинер эң кичээл-геилг белекчестинип турар. «Барлык» совхозтун коллективин ол сорулгаларны хары угда шит-тирлеп турар. Ук ажил-агый та-раа культуруларынын ажаап алышкынын сентябрь 24-те доо-зуп, часын тарылгага хереглээр үрезинерин бүрүнү-биле уруп база арыглан. Үрезинер белекче-ли дуржулга станциясында бе-дик темплиц чоруттунуп турар. Ындыг болза-даа шилден үре-зиннери ылгаанын соонда ар-кан болгаш аш-чеге ачыгалап холуп тарааны мал чыны арбай-га холуп, улуг частырыны ылган. Ындыг анызылг чорукту болдур-гаш, станциянын туснай эртем-ниглер чүү чүвени уадуулга болдурп турганнар? Күрүнеге тараа дүжүр талазы-биле когар-лап кылды, боттарынын херегле-линге мал чемнеринин курлавыр-ларын неведедир чүткүдүг бол-ганы чадал чон.

«Межегей» совхоз, Барынын-Хемчик районун ажил-агыйлары, Бин-Хемин «Кызыл тараа-ны» көдө ажил-агый артели үрезин уларынын болгаш арыглар-ынын темплиц дүң күштөл-дирген.

Ындыг болза-даа ол чугула ажил республикада нитизи-биле ишкан чоруттунуп турар. Күрү-неге тараа белекчелдеринин тала-зы-биле онаалдарны эззедип, лыка улуг кулавырны тургузуп турбуже колхозтар болгаш совхоз-тар сентябрь 20-ге чедир нелик

нитизи-биле күсүк хову ажилдары, ылангы тараа кезилдеи элтежер аргажок оожум темплицерин чорут-тувуп турарын база катан демделээр эргежок чугула. Тараа культуру-ларынын дүртүн биринден хөйү хи-реза кестимээн, 10 амыг муң гек-тар кукурга сыпта хөвээр. Таңды, Чөөн-Хемчик, Улуг-Хем районнара улуг шөлдериң тарааларыга көл-дегинээн, сыпта хөвээр турбушаан.

Дыка хөй колхозтар болгаш сов-хозтар дүжүт ажаап алышкынын дүрген доозар талазы-биле далаш-пайн, боттарында бар техниканы бол-гаш аргаларын багай ачыгалап, та-рааны чидиргилг ажаап турар ду-гайында хөй саныг медалер бистид репликага көп турар. Улуг-Хем районун «Улуг-Хал», «Найырал», Таңдынын «Межегей», «Тивилеге» совхозтарында ажаап алышкын а-ргаттары болган чок-ла үрезинер-кигерге таваржып, анаа туруп ту-рар фактылар хөй.

Чамдык районнар тараанын кезил-дези-биле бастырылганын арасында улуг үзүткелчиликни болдурп турар. Таңды болгаш Улуг-Хем ра-йоннарын ажил-агыйлары тараа бастырылганын аажок оожум чоруд-уп турар. Чижээ, Таңды района сентябрь 20-ге чедир кестинген 57,846 гектар тараандан 9,423 гек-тар шөлдүн таразын амаг чедир бастырыпмаан. Бастырылганын узам-дыктырын турарынын таразы-биле күрүнеге тараа дүжүрүңүн тем-плиц база өсейл турар.

Сентябрын өсөлү он хонуну та-раа дээш демиселдин шиттирлик хүнери. Ам ажаап алышкынын бүгү ажилдарыңа чүгө хүн бүрүз өзес, харын шаг бүртүт үнелик. Көзүнүн ажил-ишчилери бо хүнер-ле ажаап алышкынын хуусаалар-ын кызырар дээш боттарынын бүгү күжүн мобилизаастар, техниканы бүрүн амыглар учурут.

Ажил-агый бурзунга дүжүт ажаап алышкынын чокку хүнер-де чедикшиңиз доозары-биле нады келер чылдың дүжүтүңе чер белек-чээр, үрезин урар ажил ам хүнүнү чугула айтыры болур. Чамдык ажил-агыйларын ууртукчулары болгаш туснай эртемниглер бо хем-чеглеринг учур-дузаанын эки билип турар. Чижээ, «Шекпээр», «Бар-лык», «УТКА 25 чылы» совхозтар ангыс алдарынын планын 34,5—40,7 хуу чедир күсседи берген. Үре-

айтыкан уадуулчуларга өмзөр-жиң турар.

Бо чугула херекке чамдын ажил-агыйларда туснай эртемниг-леринин ролу көзүлбөй турар. Аг-ронимнар үрезин кылыры-биле эки участоктары шилеп ап, ажаап амыр талазы-биле барык-ла хем-чег албайн, оларны арыглар бол-гаш надалаап камгалар дээш контроль чорутпайн турар. Оң ужурунда чамдык черлерде багай арыглаттыган болгаш өл-чүни үрезинер надалаалада кирген. Үрезин хынар лабораториялар-ның амылданчылары база оуп-лай-шүшпөч чорутуу дүргүзүп турар. Тараа нелидези эгелзеп дээр бир ай амыг үе эртен болза-даа олар үрезин уруушу-нууну база оларның надалаалы-нын шынарын контрольлаш тур-рар.

Ам үрезин уларының эң-не таарымчалыг үези. Шаңнарда амыл-нын күжү болгаш техника четчир. Ол аргаларын амыглавын турар уадуулчу болгаш агроном болза багыт уадуулчуну болур ужурулг. Бүгү үрезин материалын уруп, арыглар, оң шынарын тодарат-кан соонда таарышпас үрезинер-ни эки шынарлыг үрезинерге орнаар херек. Эртен чазын ыш-наш тарылга шөлдериң 35 че-дир хуузуң шынар чок үрезин-нер-биле чазып тарыыр чорукту манчап-даа болдурп болбас.

Чар амылданчызы, уадуулчуну болгаш агроном болза, ажил-агый бурзуу күстен эгелзеш бодун үре-зинер-биле бүрүн хандыртканын турарын билир болгаш ол дээш, бүгү хемчеглерин амыр ужурулг. Ол сорулганы чедикшиңиз шиттирлээр болза 1964 чылда тараа культуруларынын белик ду-жүттерин алырының чугула чүл-деринин бирээзин тургусканын ол болур.

Чаңгыс эп-сеткилдиг деткип турар СЭКП-ниң политиказы совет улустун эрге-ажыын илередиң турар

КУШ—ЧАҢГЫС ЭПТЕ

ВИЛЬНЮС. (СЭТА). Литваның на-йымсалынын чуртгакчылары Совет чазактын Меделелин изин-биле чу-гаалжып көрүп турар. Кыдат уду-ртукчуларга ол документте бердин-ген шыгыны өйтүр шыгышкынын олар чаңгыс эп-сеткил-биле чүл-дүгүңүп көрүп турарлар.

Тайбың дээш демиселге Совет ча-зактын болгаш Никита Сергеевич Хрущевтун кирген салымшыкын озаа улуг дээрин бүгү чер-де-ле-гейде тайбыңга ынакшылыг чүс-чүс миллион кижилер көрүп база билип турарлар деп, саналга машиналары-нын заводунун эителе цетиниң мас-тери Мамертас Пашаянчык амыл талазы-биле эштеринге беседага чу-гаалаан. Бистид чуртукчука болгаш оон тайбыңга ынакшылыг поли-тиказынга уаду оларын нугула-мегел-илдээшкынын улуг державчы шө-винизм-дир. Тайбыңның болгаш бүгү кижилер төрелетениң аас-кежиктиг келер үезиниң магадылазы — со-циалистг бүгү чурттарын чаңгыс өвинде, коммунистг болгаш ажил-чын шимчөөшкынин күтүүде. А ККП-нин Төп Комитеди болгаш Кы-дат чазак ол чаңгыс эпке огушкуну таварыштырынын өрадалжып турар-дыр. Чарылдырыкчылар бузарга-зы!

Совет чазактын Меделелин Кызылдың графияның парлагга цетиниң мурнакчы пар-лакчыларынын бирээзи Мария Сорочкинаның өөрүңге Совет чазактын Меделелин танышты-рып турары. Фото А. Содунамнын.

Хоралыг политика, нүгүлдээшкн-дир

Совет күрүнеин тургустунуп келген чылдарынын дүргүзүндө даш-тыкы империалистер бистин соци-алистг улуг Төрөөн чуртукчука улуг, бистид партиявыстың болгаш чазавыстың чорудуп турар шыг политиказынга уаду хоп-меге чүл-дөрүн, үй-балай меге чүлүрүшү-күнарнын, хопташкынарнын чеже катал кылдып, ол талазы-биле өрадалжышкынарнын кылбаан деп. Мында-даа оларын ол топ-меге чүлүрүшүкүнарны каныл-даа үре-тинел чок болуп бурап дүжүт турган. Улуг Октябрын төртүтүңеп чүлүгү чуртун дугайында чүлү-рүшкүнарнын үндүрүп келери ол канчап-даа шыг асас чорук-тур дээрин социалистг чурттарын бү-гү амыгы чоннары, делегейин өс-кө-дө чурттарында тайбыңга бол-гаш хосталага, аас-кежикке ына-кшылыг кижилер эки-бизилер.

Социалистг Республикавыска уду-р шыг асас политиказы, меге-хоозун чүлүрүшкүнарнын чүгө кылдып турарын кижилер кайтар чүве-дир. Агаарга, космос делегейне болгаш суг алаанга адрюуг чепектин ше-нелдерин хоруту дугайында Керо-ве ат салымшык дээш кылды уду-ртукчуларын бисти буруудайып тур-бар кол чүлүгү ол болбай. Ол ду-гайында кылды чазактын төлөлекчи-лери шыг асас делегейлерин үндө-рүп, анаа Совет Эвилелин тайбың-га ынакшылыг даштык политика-зын болгаш чемелзөөшкынин немен бизилер-дир. Адрюуг чепектин ше-нелдерин агаарга, космос деле-гейне болгаш суг алаанга хоруту ду-гайында Керөөн чарган чорук, ол дээр делегейге база бир чаз улуг болушкуну, тайбын талаалкчылары-нын тилелетир-дир, ол дээрге, Е-вропага, Азияга, Африкага, ылангы

хөй миллион кылды чоңга адрюуг чепектин хоралыг, эң-не аймыллыг уржуктарын болдурбайн, чоңну ол хазапты аймылдан камгалап алы-ры-дыр дээрин мен бодум болгаш мзон солдат өөрүм көчүт эки билип турарлар.

Изии-биле деткидвис

Совет чазактын Меделелин бистин ыраккы өвүртүң амылчы чонна-ры радиодан дыңнап, солунардан номчаан, ол Меделелиди улуу-биле деткип, кылды уадуруткучуларын шыг асас политиказын дугайын бурту шаап турар. Бистид чуртукчука национал айтырымын кайы хире шын шиттирлеттинген чон эки билдир. Оң бир тодаргай чижөөн Ты-вадан көрүп болур. Совет Эвилелин өг-бүдөинде турар бүгү улус бодунуң денинчи партияныга кезе-де шыгыч, Совет чазаның ап чору-ду турар политиказын канчаар-даа аажок улуг чүлүрүшүкүң-биле деткип турарлар.

Тайбың—чырыкылыг келер үеже орук

Бүрүңү шагын «бир өзес тай-бынның күзөр болзунаа — дайыга белеткен» деп билдиргү үлгергү чү-гаазы ам өргөжирин. Ам оон деле-гейге бүгү кижилерин хураалгаи — тайбын болгаш чепелелениң-кини бүгү-нитти дүжүрүп дээш, адрюуг чепекти хорудууру дээш демиселчи болур. Политикага хоо-зун чүлүден барымдаа тулар үве, харын термодролуг дайын бүг-тө улаустарга, бүгү делегейге эң-не хазаптыг уржуктарыг болур дээр-ин барымдаалап көөр херек деп, Совет чазактын меделелинде мыр-пай чөптүг чугалаап турар-дыр.

Мыңаарга Пекинын кижилери бот-тарынын авантюристг сорулгаларын хамыктың белик кылып көрөш, оу барымдааларын күзөвейн турарлар-дыр.

Х. БИЧЕ-ООЛ,
Шератин Н-көөзүнүн дайынчызы.

Ону Ленин чаган

НАХОДКА (ПРИМОР КРАЙ). Совет чазактын Меделелин хоорайың бүдүрүлгелеринде чуга-алжып көрүп турар.

Х. СЕМИС,

Келер чылдың дүжүдүңгө белеткел

(1963 чылдың сентябрь 20-ге чедир хуу-биле)

Районнар, ажил-агыйлар	Андарган адыс үрезин	Ургам үрезин
Барынын-Хемчик	25,3	42,6
Улуг-Хем	22,4	7,5
Чөөн-Хемчик	16,5	8,1
Чөөн-Хемчик эргелел	21,2	14,5
Таңды	22,3	23,6
Бин-Хем	22,1	35,0
Каа-Хем	20,3	9,5
Тожу	—	—
Таңды эргелел	21,7	22,0
Тес-Хем	—	—
Өвүр	1,4	25,8
Тес-Хем эргелел	0,2	2,7

СОВХОЗТАР:

«Шекпээр»	40,7	8,3
«Көк-Тей»	37,8	27,8
«УТКА 25 чылы»	34,5	—
«Улуг-Хал»	30,7	16,1
«Межегей»	25,4	38,7
«Барлык»	23,9	92,5
«Тивилеге»	21,1	6,1
«Элегес»	19,2	34,2
«Сут-Хал»	18,4	1,2
«Тээли»	18,1	3,1
Дуржулга станциязы	17,9	70,1
«Чыраа-Бажи»	17,4	23,0
«Өөк»	12,5	25,6
«Суклак»	11,1	—
«Найырал»	10,1	—
«Тыва»	0,9	—
—	—	—

Республикада мал ажылының продуктуларынын күрүнеге садып алышкыны

(1963 чылдың сентябрь 20-ге меде, хуу-биле)

Районнар, ажил-агыйлар.	Сүт	Эът	Дүк
Чөөн-Хемчик	85,2	49,8	90,9
Барынын-Хемчик	84,9	72,5	78,9
Улуг-Хем	72,0	46,8	79,1
Чөөн-Хемчик эргелел	79,5	55,9	82,5
Каа-Хем	87,4	67,2	81,0
Тожу	85,1	43,2	104,5
Таңды	79,6	56,4	79,8
Бин-Хем	70,3	61,9	90,1
Таңды эргелел	78,1	59,6	83,5
Өвүр	94,5	52,4	78,3
Тес-Хем	90,5	85,3	106,7
Тес-Хем эргелел	91,9	76,1	97,7
СОВХОЗТАР:			
«Көк-Тей»	112,8	49,3	—
«Тес-Хем»	102,7	82,5	112,4
«Сут-Хал»	93,4	47,1	89,9
Дуржулга станциязы	87,9	44,2	65,6
«Барлык»	85,2	53,0	68,3
«Тивилеге»	81,4	26,2	92,4
«Найырал»	80,5	45,6	81,1
«Улуг-Хал»	80,1	39,5	78,1
«Чыраа-Бажи»	79,5	31,8	81,8
«Элегес»	76,3	66,1	91,4
«Шекпээр»	75,0	73,2	69,1
«Межегей»	70,6	40,3	52,0
«УТКА 25 чылы»	67,3	34,6	78,9
«Тээли»	61,5	62,8	78,8
«Өк»	59,2	66,9	79,8

Республиканың колхозтары бол-гаш совхозтары күрүнеге сүт са-дарынын планын 80,1 хуу, эътти — 61,1 хуу, дүңтү—86,8 хуу күссеткен.

«Тес-Хем» совхоз дүңтү болгаш сүттү, «Көк-Тей» совхоз сүттү, Тес-Хем, Тожу районнар дүңтү күрүнеге садарының чыл планна-рын хамыкты мурнал күссетки-лээш, ам пландан амыр садарын үргүлчүлөп турарлар.

хуу күссеткилзөн фактыларын ам чарле манчап тайбың көрүп болурут? Күрүне планын ылазы-ла күсседири хойлу дээрин ол ажил-агыйларын уадуруткучулары бодаза чогуур.

Он хонуктун графитиг планын районнар күссеткини турар. Өвүр район сентябрын 10-дан тур-га чедир 560 тонна эът дүжүр тур-гаш, 20-ле тоннаны саткан бол-гаш он хонук онаалдарын чүгө-ле 3,6 хуу күссеткен. Оң түңелин-де Тес-Хемниң бүдүрүлгө эр-гелели он хонук онаалдарын 20-ле хуу күссеткен. Ол-ла үе иш-тинде сүт садарының графитиг бо эргелел чүгө 44,2 хуу күссеткен. Бо талазы-биле он хонук онаал-дын Тес-Хем район 30-на хуу күссеткеш, эргелелиң он хонук-та амылчынын нити түңелни куудулткан.

Район, ажил-агый бүрүз он хонук санында бердинген онаал-дын чедикшиңиз күссеткен ту-дум-на, нити түңел белик болу-рум утпаза чогуур.

АЖААП АЛЫШКЫНЫН МУРНАКЧЫЛАРЫ

Улуг-Хем районунд Жданов атыг колхозунд механизаторларынын ар-тында дүжүт ажаап алышкынын дүрген болгаш шынарлыг чорудары дээш социалистг чарыкча М. Мал-бын-оол дээр көргүзүңү чедип ол турар. «С-6» комбайн-биле хүнде 10 ганың орунуга 12—15 гакм ол ажаап ол турар. Оң кескеп таразы ам 300 т ашкан.

Чолазын В. Чылбак-оол бригаданын стуртун төп шыңчы хүнде 7—8 рейсти кылдып, тараа сөөртүңегинге олук чок ачылдып, өске чалаачылар-га үлгер-чижекте көргүзүп турар.

ЧУГУЛА ТУДУГДА Делегаттын бирээзи

ВЛКСМ Төп Комитетинин шийтпирини өзүгө сентябрь 26—27 күнүндө Красноярск хоорайга Си-бариянын болгаш Иракчи Чөөн-чүктүн Бүт-эвиладан комсомолчу шалычы тудугуларын анык тудугу колдор, кыстарынын саёду болуп артер. Бо саётка күш-ажылыч чедикшикерлер ужуражыр дөш чарыч чер болганда калбарган. Тыва республиканын дыка хэй анык тудугулары мана эвөөш эвес үлүүн кирип, күженишкенин амылап турарлар. Оларнын аразым-да саётка киржир эргени чаалап алган мурнакчы тудугуларын хэйну азап болур.

«Кымыл тудугда» Виктор Магда, «Сибтранстын» тускай тудуг трезинде Юрий Бузынин, «Тыва-кобальт» тудугда Михаил Кислин, «Тыва дөг-дугунде» Ооржак Калмын, Хоптун Чыбак олар боттарынын, чүткүлдү күш-ажылыч-биле саётка киржир эргени чаалап алган чедикшикенин анаа барып рапорттаарлар.

Виктор Магда—26 дугаарым кварталда коммунист күш-ажыл бригаданын кежигуну. Он кады амылап турар өөрү ол бедик атты алдарымы-биле эдилеп, чүгө чарыч, эки шынарлыг тудуг кылар, шалычы тудугулар болушан, коммунист өзү-биле амылап, чурттап турар чаңкалай кижилери апарганар. Викторун эки Николай Солоницын 16 карлында Свердловскинин тудуг училищенин эки дооскаш, 1961 чылда «Кымыл тудугта» амылап эгелээн. Ол бодунун ший-

УЕ-ШАГ ДАЛАШТЫРЫП ТУРАР

Кымыл хоорайнын алды талаа-сында кайымын-даа дөрт кагыт элөөн каш бажынар тудуп турар 26 кварталдын чанында база бир чугула тудуг бар. Мында амыл-иш аяаа-даа, дымшаныр-даа хунерде урук-саксаат чок чоруп турар. Чүгө дөргө, насос станцияны амыл-иш-биле база чаа бажынарны амылаары бергедөшкө таваржыр.

Станциянын тудуунга амыл эгелөөндөн бөр бир ай ыракта амыл үе артык. Онү «Кымыл тудуг» эргеледи кылып турар. Ам мында амылдын кадыг байдалды чоруп турарын көрөли:

Станциянын кол өзө тергини удуг демір-бетондан кылган «стакан» болур. Он деняны 600 тонна. Бедик 9 метр болгаш бир талаанын даа еске таланыче кеджирип кемөөли—9,5 метр. Чүгүн-даа мурнууда шак ол удуг саваны чер иштине чөп кирип сорулга тудугуларын мурунунда салдыган. Калчан ол «стакан» хөөп кириерини дугайында айтырп инженер-техниктиг амыл-ишчилерини мурунунда тургустууп келген. Онү чер кырында салым алгаш, иштис экскаватор-биле казып турарга боу-ла чер иштине чөп бөр бөр деп олар шийтпирлөөш, амылды шак мынды арга-биле чорудар дөшөр. Онү еске ар-га чок. Бир эвес черин баштай казып-даа алар болза, ол хире ар дөшөйлү болгаш удуг беркеселди чер иштине салым кириери берге болур.

Экскаваторчулар Иван Сулимов биле Петр Владимиров тургузуп каан ийн «стакан» иштис казып, дооруан мразы төп эгелөөн. Баштайгы үеде амыл чедикшикенин чоруп турган. Чер кырында алган каш метрин кавары белен болгаш добураа чымчак турган. Мычалза-да ханылаан тудуг айтырп бергелер келген. Дөрт метр хире казып чорда суг үнүп келген. Иччан механикаторлар дун-хун барымдаала-вайн, эдөчтө өзүгө амыл-ишчилерини шийтпирлөөш. Оларнын бедик бүдүрүктүгү амылаарына таарымчалык байдалы тургузуп, удуг күштүгү проекторларын база азып берген.

Экскаваторчулар Иван Сулимов, Петр Владимиров аларнын дуулаачы Владимир Ташкин аларнын шудургу амылап турарын демгелээр ужураш. Олар тудугун өзиз чугулазын билеп, үе-шагын барымдаалавайн, амыл норманын үрүг-чү ажыр күтөдилер турар.

Оларнын чүткүлдүгү амылдын түнеленде ар деняны, демір-бетондан кылган тудуг «стакан» колдууда-да долугу-биле черде кире берген. Онү иштис ханылаан асы-

гөдөп алганы билини практика-биле долбап, база хоочун тудугуларын дуржулаган, арга-сүмезин өөренип турган мурнакчы тудугуларын бирээзи болуп турар.

Дөрт кагыт бедик бажынын кырында электротанакчыларын кызынаан оттарнын чогууда, кырма шагыкчылары ийн анык оол кызыл-чай чок амылаан турган черде чөдө беривис. Ол—Виктор биле Николай эжишкилер болду. Оларнын ол хүн кылып доозар амыл ол турган.

— Бо бажын 48 квартиралыг болур. Бистин бригада: дашчылар, шукатурчулар кол корушту тудугу дооскаш, бажынын иштис амылдарын кылып тускай бригадага дужаар сорулга салган бис. Ол дөргө Удуг Октябрынын 46 чыл онга аазар болдурган хүдөөгөвис болур. Хонук, кыш соок хүн келген тудуг чокшулап турар болганда, күженишкенин амылаары артан—деп, Виктор чугаалаан.

Виктор Магда—Тыва АССР-ин анык тудугуларын мурунунда Красноярскинде болур селеттун делегаттарынын бирээзи. Бо идегиди Виктор чүткүлдү күш-ажылыч-биле чаалап алган.

Чурунта: селеттун делегаты Виктор Магда (он талаанын) биле Николай Солоницын чөспөр үезинде чугаалажып олурулар.

А. СОДУНАМ. Фото авторнуу.

ПАРТИЯ-КҮРҮНЕ КОНТРОЛЮ ЧОРУП ТУР УЛУГ-ХЕМ РАЙОНДА

Улуг-Хем районда партия-күрүне контролуну комитети бодунун сентябрь 18-те болган хуралында райкомунун чамык амыл-ишчилеринин амылында идереттинген чөптөстөрүн чугаалажып көргөн болгаш үк чөптөстөрүн чайлажыр демгелерин алган.

«Күш-ажылыч хостуу» колхоз ситен кезиледеги планын сентябрь 17-ге чедир 56 хуу чүтсөйлп алган. Силос болгаш бузук-бүрү кемир бөдөкканы мырнай эвөөш. Иштыг турбуже, колхоз баштаар чери (Даргазы эш Ануприенко, зоотехник эш Прудкино) нитинин малыча чөм бөдөкканын темпизин оокунушат, а удустун хуузуна малынча ситен бөдөкканын «дуулаал» турарлар. Колхозчуларын нити хуралына шийтпир үндүргөнгө чыдагааннап алган, колхозчу болгаш колхозчу эвес-даа дыка хэй кижилер колхозчу шүдүндө хуузуна ситен бөдөккө алганар.

Эрткен чылын база мыным байдалга турганмын, мал кемири бөдөкканын планын колхоз иракта чедик күтөспөз болгаш кышкы үеде «Найраал» совхозтан барып саван салып, сөөртүр ужурга таварышкан. Мычалза-даа хэй мал хорамчага таварышкан. Ол байдал колхозтун акша-хөргөнгө база-ла берге байдалды болдурган, колхозчулар баш айларда авас акша албайн турган.

«Иш аразымдан» ситен кешип алары дөргө черек кырында колхозтун ситен шүдүндө хуузуна амылаар ситенин кешип алар деп чөптөстөрүнүн ол Сарвааттар мыш аразым-да турар-даа, а-оларын кескен чери ол чогуунда чөк бөөп турар. Ол ситенин кайын келгени ам бидингир ишканымы!

Колхозтун ситен шүдүн колхозтун баштаар чери (Даргазы эш Ануприенко, бригадирлер Санчи биле Дудин) төчөгөлөп турганмын буруу шаап көрүшүшүш, мөөн сөнгөөр ол чорукту соксадырп, хуузуна кылганан артык ситенин колхозка шийткенин партия-күрүне контролуну комитетини шийтпирлөөш.

Улуг-Хем районунун эргелекчи эш Байы-оол, амыл эргелекчи эш Пархоменко, Көк-Чыраа школынчы башкымы эш Орус-оол болгаш өске-даа чамык кижилер школа-ларга өөрдилгө дуржулга амылаарына хөргөлөөш-биле тускай хуулаалга өзүгө келген спиритти боттарына амылаанар. Ол хөргөткө комитет тодарыч көргөн, Районуну школа-ларынче үдөп чорутканын артан 7 литр спирити Район эргелекчиси чөптөстөрүнн өзүгө азып килер боттарына амылаан. Онү 2 литрин боду хуузуна амылаан эш Байы-оол минин чугаалаан.

Улус өөрдилгөсүн амылаачылар өөрикчиликке коммунист өзүгө өөрдир турган, боттарынын албан дужаалын амылап, өөрдилгө материалын салгышты-биле төчөгөлөшүшүшүш хөргөткө комитет саваны. Иччангаш коммунист Байы-оол, Орус-оол аларнын хөргөш партия организационунче ший-

читпишаан, Байы-оолдан 41, Пархоменкодан 28, Орус-оолдан 14 рублдин теледирин комитет шийтпирлөөш.

Районун чамык колхозтарында болгаш совхозтарында малды тарым боозадыр амылдын чоруп турарын партия-күрүне контролуну комитети база тугаалажып көргөн: «УТКА 25 чыл» совхозта 14 муң хойлан сентябрь 10-га чедир чүгө 710 хойну тарым боозаткан. Ол совхозтун чамык кодынанына, ылаңчы кадарчылар Студейди, Сулап-оол, Давы-Белек болгаш өскелерин-даа хойларында кошкарларын сула салышкан.

— 2100 ажыр кырган, 1100 ажыр ботчелөөтүг хойлар бар, оларын тарым боозаткан, а өскелерин тарым боозаткан болгаш тарылга үр-гөдүчүлөп турар—деп, совхозтун кол зоотехниги эш Тур тайбырлап турар. Хөргө кырында тускай үдүп тургускан азыр-даа, кырган-даа хойлар бидингес, а боозаткан хойларын үчүдү, сан-түңү чөк болуп турар.

«Күш-ажылыч хостуу», «У Улуг Хурал» колхозтарда бо талааны-биле байдал оон дөргөдөөс. Хонук чөкчө боос, чөкчө кызыр дөргөп бидингес, оон үчүдү чөк болган. Бо чөптөстөрүн амылаачы хуулаалга өөрикчиликке коммунист өзүгө өөрдир турган, боттарынын амылаачы хуулаалга өөрдилгө материалын салгышты-биле төчөгөлөшүшүш хөргөткө комитет саваны. Иччангаш коммунист Байы-оол, Орус-оол аларнын хөргөш партия организационунче ший-

В. БЫШТАК-ООЛ.

Самчыг дакчыларны—харыс алгаже

Оор-самчыгдалдар кылар болгаш амыл-агышты эвес чоруктар-биле демгелер хөргөлөл нитилелдерини Тыва Эвилелинчи баштаар чери чөптөстөрүн чорудуп келген. Ол дугайында айтырп Роспотребсовхозтун баштаар чери чугаалажып көргөн. Республиканын кооператив организационун амыл-чорудулазында удуг чөптөстөр Тыва республиканын талаанын материал-харыс алгалыг амыла кадрларын шийлп аларынын принциптерин хажыдып, ол кадрларын амылын хынавайн турары-биле таймырлааттарына демгелеттинген.

Ол чорук кооператив организационун амыла (Эрвин болгаш Бай-Тайга сельполарына, Чөөн-Хемчик, Тожу райполарына болгаш Сүт-Хөл раб-коопунга) бо чымын элөөн каш хэй самчыгдалдарын болурунга чедир-

ген, ол организационун тус бүрүдүгө-ле самчыгдал түңү 5 муң рублден хэй болган.

Республиканын хөргөлөл Эвилелинчи баштаар чери баранарын «сөөртү» чедирин болгаш, кагаалаарын чурумчутушан. Ол чорук салыг черлеринге хэй санын баранарын мөңгөшкөн, багай ажалганын уламчанын аларын амылааттымас кылдыр үрелерин болдуруп турган. Чүгө Кызылдын салыг базааны бөри бо чымын селдека балыкты үрелгенден 9 муң рублдин когар-дугуна таварышкан. Баран сүп дажыглар саваларын амылаачылар база чурумчутушан.

Эрвин, Бай-Тайга сельполарына, Чөөн-Хемчик райполунда болгаш Сүт-Хөл рабкоопунга болулаан хэй самчыгдалдар дугайында материалларын суд-истелге органнырчы шийткел-

Сүттү каяа нударыл?

«Тээли» совхозтун дирекциясы, кол зоотехниги төп сүт-бараан фермазынын ситен сүдүн совхоз төвүндө өккөп сайыражып кылар деп шийтпирлөөш, фермага сүт тыртып турган удуг сепараторун апарган.

Онү түнеленди канды болганмы? Совхоз төвүндө сүт пунктузунун эргелекчи эш С. Хуна фермань сүт кудар савалар-биле хандырбаан.

Саянчылар ситен сүдүн боттарынын өглеринде хуузунда азыр-бүрү саваларга, хары-даа чөм хандырбаан. Шайтарга кудуп турар. Иччангаш саваларга куткан сүттү кыры дову-дуга-доозунга бөрөжип турар. Чамдыкта ийн хонукта сөөртүп албайн белгилге, сүт ажыр бергилээр чүдү бар.

Моон ужуру чүд? Кым харылаары? Бо дөргө сүттү шуут төчөгөлөөр ол-дур, сүтү тускай арыг-шөшөр оран-савага кагаалаар турбу-

Мурнакчы бригадир

«Тээли» совхозтун тудугуларын коммунист күш-ажыл бригаданын бригадирини Салчак Коңзайга ужуражыр бердим. Бригаданын амыл-ишини дугайын оон сонугурап айтырдым. Ол негез бөдөнгөн соонда, мынчаар харылаары:

— Бригаданын он чеди кижиден тургустунган. Бо чылын чуртталганын он кийи аал ишти чурттаар бажынарнын тудар планын бис. Оон күүселден багай эвес: он бир бажынын туттуусу, ам он бажын амылап кирген, а бирээзи дорган доостур. Бригадада черле кымын багай дээр бөр, оларын кайымын-даа мантасарымын кээр. Хоочун амылчынар Кумжугет Өлчөй, Кюн Базыр, Салчак Сенданы, Салчак Кержен, анык тудугу Иргит Дондор-оол олар бистин чоргарларын мурнакчыларымыс-тыр. Бистин бригаданын күш-ажылыч, найрапдыг болгаш организастыг коллектив чөвө. Ындыг болуп чоруктун үрө-түненин бо-дур: чыл планын күүседип тур бис.

Бригадир бодунун тудугу бригаданын амылын шак ыччаар долчу болгаш бидингир-биле түнөп чугаалаан. Бодун мактанар чорукна оон хонук чөк. Ыччангаш чүгө бригаданын нити амылдын дугайын оон чугаалааны ол.

Бригадага күш-ажылыч организастаар талазы-биле эш Коңзайнын эки амыл манаа мактаары черле күзөңгич. Эш Коңзай эш СЭНП-ини хурдалыгыне кирер деп бөдөткөнип турар.

С. СИМБИТ.

82 харлыг аңчы

Бараан Даддай иренин хары ам сөөн ийдөөн. Мычалза-даа ол күш-ажылыч кылбышаан. Тожу районун «Совет Тыва» колхозтун Тамалык сүт-бараан фермазынын кадарчысында амылап турар. Эрткен чылын фермань 150 чыгым инектерин чаксы, чайгы үелерде кадарып, олар-белчигири эки таарыштырп келгенин түнеленде, инектерин «дегилден» аажок шырап-болган.

Алгыр сезон чедип кээрге, кырганын сагыш-сеткили хайныгып, удуг-уйгурун «бөзүн» утунтар апар. 1962 чылдын күсү, кышкы аңчы сезонунда Бараан Даддай 7 кишти, 19-дүйнүн, 2 хуезини өлүргөш, төрөөн колхозтун «өлүк-тымыш» планын-га кирген.

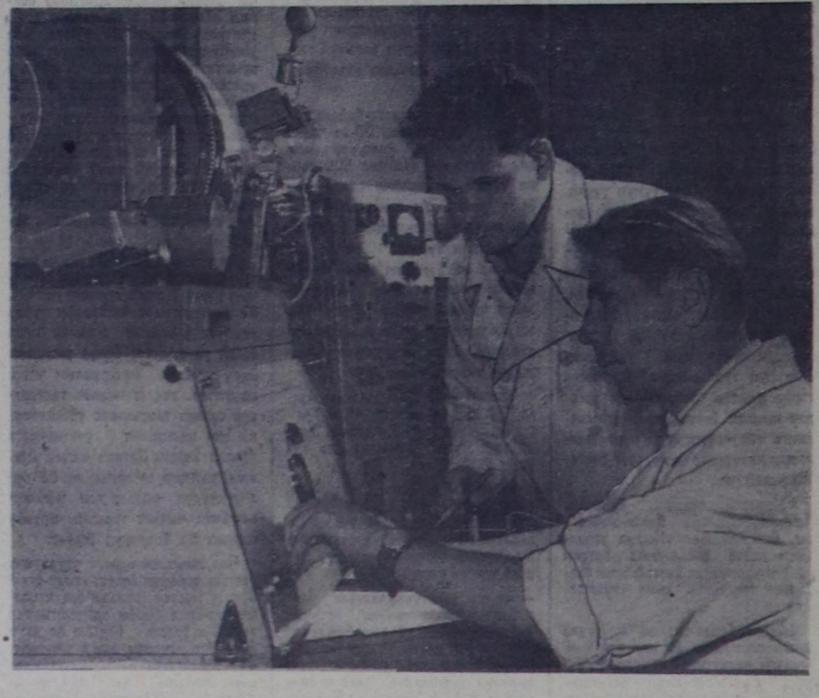
1963 чылдын чайымында база-ла кадарып хуулаагыне кирипкен. Фермань инектерин, чаады, чайды кадарып келген. Ам иренин сагыш-сеткили Тожунун кадыр-берт сынарнычеге утланы берген.

— Бо күзүн малынар кадарар силер бе, азы апап аттангыштар силер бе?— деп айтырдык.

— Айнаас болза кижини үйтүз келер бе. Онда баштайгы үнүшүңгө чораш, каш динден өккөп дугайы мен—деп, хоочун аңчы харылады.

Бараан Даддай колхозтун удуг назлыг кадарымын, аңчымы болуп, кам-даа үр чурттаар болушун деп, чоңунга алгандын-йөрөдөп чорутур.

Ч. СЕРЕН.

МОСКВА. «Нефтеприбор» завода нефтини болгаш газты шийчелеп тыварына амылаар чаа сейсмо-инжендер станцияларын чып элээрин дооскан. «СС-24-61М» хөргөлөөр ол станцияны алдынган мөдөлөрүн соранымын өлөңгө дөжүр бижип алар арганы бээр. Амыл өйүндө станцияны тускай автоматизацияга азы ведөдөк-ка-даа тургузуп алар. Мыччаарга биче табариттиг «По-иск» дээр мынды станция кургап-даа, далай-даа чөк нефть шийчелеп тыварына хөргөлөттүр.

ЧУРУКТА: элпекчи А. М. Иванов (оң талаанын) болгаш саясат-элпекчи С. А. Мягков демги станцияда таарыштырар амыл кылып турар.

СЭТА-нын фотохроникасы.

А. ИРГИТ.

